

UUSI FILOSOFIAN OPPIKIRJA

rioiden totuudesta eivät liity kysymyksiin, jotka koskevat aineellisen maailman todellista luonnetta, vaan ne palautuvat kysymyksiin, jotka koskevat tieteellisten teorioiden menestystä kun pidetään silmällä joitakin käytännöllisiä päämääriä.

Hyvin usein käy niin, että sellaisissa filosofisissa teorioissa kuin Machin teoria totuus ja menestys samastuvat. Tällainen käsitys johtaa johdonmukaisesti loppunajatteltuna kantaan, jossa tietoisuudestamme riippumattoman todellisuuden olemassaolo kielletään tai siihen suhtaudutaan agnostisesti. Sillä, jos teoriat ovat vain 'symboleja ja merkkejä käytäntöä varten' miksi niiden pitäisi kertoa jotakin aineellisen maailman niistä puolista, jotka eivät kytkeydy kulloisenkin käytännön tarpeisiin. Lenin käsittelee pitkään tätä argumenttia Materialismi ja empirio-kritisismi -teoksessa, ja se ei päde ainoastaan machilaisen positivismin kohdalla, vaan hyvin monen sellaisen opin kohdalla, jossa ajatellaan, että tieteellinen tutkimus on rationaalista täsmälleen silloin kun sillä on tai sille on välittömästi osoitettavissa jotkut käytäntöön liittyvät tavoitteet.

Ilkka Patoluoto

Reijo Wilenius — Pellervo Oksala — Lauri Mehtonen — Matti Juntunen: Filosofian kysymyksiä. Johdatusta filosofiseen ajatteluun, Gummerus, Jyväskylä 1976, 167 s.

Kouluopetukseen tarkoitetut filosofian oppikirjat ovat meillä jostakin syystä olleet poikkeuksellisen kehoja. Urpo Harvan "Suuria ajattelijoita" on luettuun paras viedä pikimmiten jätepaperikeräykseen ja Erkka Maulan "Filosofian aapinen" taas on enemmän edukseen tyylikkaskasten kauhukabinetina kuin filosofian oppikirjana. Neliapilan Wilenius — Oksala — Juntunen — Mehtonen kirjoittama uusi lukion filosofian opetuksen tarpeisiin aiottu teos toki hakkaa kirkkaasti nämä kaksi edeltäjäänsä; mutta siitä tuskin kannattaa lyödä rintoihinsa.

Muuan syy taitaa olla seuraava. Itsekritiikissään (eräessä monista!) ranskalainen Louis Althusser nimitti sukkelaasti filosofiaa "luokkataistelun teoriaksi alalla". Althusserin määritelmä filosofiasta ei tietenkään ole täsmällinen, mutta en puutu nyt asian siihen puoleen. Villakoiran ytimenä on se, että filosofiassa ei voi olla puolueeton, ts. että filosofianopetus ei kykene antamaan adekvaattista kuvaa siitä, mitä filosofia on, jos rajoitutaan yleisesti selostamaan eri suuntauksia. On puhuttu "filosofian" kouluopetuksen tärkeydestä, vaikka kysymyksenä pitäisi ennemminkin olla: millaista filosofiaa? Mutta tämän pulman ratkaiseminen taas jo edellyttää poliittisen taistelun tasolle kohoamista, eikä siitä tässä sen enempää.

"Filosofian kysymyksiä"-kirjan kirjoittajat myöntävät esipuheessaan: "Tarkkaavainen lukija huomaa kirjan olevan neljän enemmän tai vähemmän filosofisesti erilaillakin ajattelevan henkilön kirjoittaman". Kovin suurta tarkkaavaisuutta ei tuon havaitsemiseen sentään vaadittane, vaikka tekijät

ovat yrittäneet säilyttää, niin kuin sanotaan, viileän objektiivisen kirjoitusotteen. Filosofia hajoaa tässäkin kirjassa eri näkökulmiksi, vaihtoehdoiksi. On helppoa kuvitella jokin Kari Palosen aatteista innostunut nuori lehtori, joka suosittelee tämän kirjan kimpussa puurtaville oppilaille trial and error -menetelmää kullekin sopivan filosofian esinseulomiseksi. Hyvä on, mutta maailmankuvaa ei tällä teoksella muodosteta — jos nyt nykyinen koululaitos kykenee vaikuttamaan oppilaiden maailmankuvan muotoutumiseen muulla tavalla kuin negatiivisesti.

"Filosofian kysymyksiä" on epätasainen. Laaksonpohjan muodostanee Reijo Wileniuksen kirjoittama ensimmäinen luku, "Ihminen filosofisena ongelmana". Työssään Wilenius on nähtävästi konsultoinut ennen kaikkea itse aiemmin julkaisemaansa (ja uudelleenjulkaisemaansa) kirjaa "Filosofia ja politiikka". Niinpä saamekin lukea mm. Hegelin — Marxin aristoteelisuudesta. Oudostuttaa, miksei Wilenius ole laajentanut tätä filosofianhistoriallista tutkimusmetodiaan: kas, Hegeliltä ja Marxilta löytyisi varmasti helposti myös platonisia, herakliittisiä, epikurolaisia, kartesiolaisia, spinozistisia jne. piirteitä. Etsivä löytää. Steiner-puffi sivulla 17 lienee taas vuorostaan mukana ennen kaikkea "viran puolesta".

Pellervo Oksalan laatimalla II luvulla ("Tieto ja todellisuus") on pluspuolellaan hyvä esitystapa. Ongelmat taritaan systemaattisella ja mielenkiintoa herättävällä tavalla. Mutta pukkejakin löytyy. Pahin sellainen on sivulla 79: sellaista materialismin ja idealismin väliin sijoitettavaa suuntausta kuin "neutraali monismi" (josta Oksala esittää ainoana esimerkkinä pesunkestävän materialistin Benedict Spinozan!) ei tietenkään ole olemassa.

Tieteellinen elämä

Mehtosen ja Juntusen kirjoittamat III ja IV luku ("Moraali ja yhteiskunta" sekä "Aikamme filosofisia suuntauksia") ovat, etenkin Juntusen kynästä lähtenyt jakso, teoksen parasta antia, jos kohta niiden kiireisesti tarjoama mitä moninaisimpien osa-alueiden kat-saus lukijaa hengästyttääkin.

Koko kirjan yleisille on ku-vaavaa, että ainoa viittaus "sosiaa-lisen elämän" (onko kyseessä ter-min "luokkataistelu" kryptogram-mi?) vaikutuksesta filosofiaan löy-tyy yhteen kappaleeseen haudattu-na sivulta 128 Juntusen tekstiosuu-desta. Perspektiivivääristymä ei ole aivan vähäinen, sillä yhteis-kunnallinen kehitys on filosofian-historian tärkein lokomotiivi. Mutta näyttää nyt kerta kaikkiaan siltä, että pluralistisen aatevalikoi-man taritseminen vaatii jo asian luonteen mukaisesti filosofian tar-kastelua "sub specie aeternitatis".

"Filosofian kysymyksiä"-oppikir-jaan tutustuminen vahvistaa van-hat käsitykseni: filosofiaan ei pää-se perehtymään kunnolla muulla tavalla kuin sen historian kautta. On paljon jännittävämpää seurata esim. Kantin ponnistuksia rationa-lismin ja empirismin synteessin luo-miseksi kuin etsiskellä Kantin systeemin irtileikattuja jäseniä erilais-ten suuntausten rubriikkien alta. Vasta filosofianhistoria tarjoaa sen kontekstin, jossa filosofian proble-matiikka aktualisoituu elävällä tavalla. Pitää paikkansa, että filo-sofiassa on "ikuisia" ongelmia, mutta virhe tehdään, jos lähde-tään tarkastelemaan niitä ikuisuu-den kannalta.

Filosofian opetuksen kohentami-nen vaatii varmasti muutakin kuin kunnan oppikirjoja. Klassikkojen käänöksistä olisi hyvä aloittaa.

Vesa Oittinen

PÄÄOMA on lausunut painavan sanansa valtion tiede-uuvoston määrittelemistä painopisteistä (painopistealueiden tutkimuksen kehittämissuunnitelmista vuosille 1977—1981). STK:n ja Teollisuuden Keskusliiton lisäksi on 31. 5. 1976 päivätyn lausunnan allekirjoittanut Elinkeinoelämän Tutkimuslai-tos.

Pääoma aloittaa tarinansa melko kuluneella tempulla, jolla tosiasiat käännetään päälaelleen: Akatemian määrärahoja väitetään "maamme niukat resurssit huomioon ottaen" "suhteellisen suuriksi", vaikka ne ovat alle 10 % luokkaa kaikista valtion tutkimusmenoista, jotka puolestaan ovat n. puolet kaikista maamme tutkimusmenoista (toise-na puolena yrityssektori). Kuiten-kin jopa Kauppa- ja teollisuus-ministeriön suora tuki yritys-sektorin tutkimus- ja kehittämistoiminnalle on Akatemian osuutta suurempi (1974 n. 11 %), puhumat-takaan siitä, että huomattava osa itse valtion piirissä harjoitettavasta tutkimuksesta palvelee elinkeino-elämää.

Painopisteistä yleensä pääoma on sitä mieltä, että kehittämissuun-nitelmat suuntaavat tutkimusta liikaa "yhteiskunta- ja taloustieteelliselle alueelle", joka on varsin altis tut-kijoiden omille ideologioille". Pää-omalla on "positiivinen vaihtoehto": "tutkimustoiminnan painopis-tettä /tulisi/ pyrkiä siirtämään hyödynnettäviin ja elinkeinoelämän kehittymistä palveleviin tutkimuk-siin". Tätä periaatetta on pääoma edelleen konkretisoinut kunkin vii-den painopistesuunnan kohdalla.

"Elinehtojen ja tuotantoraken-teen tutkimuksen (P2) on jaosto suunnitelmassaan ... rajoittanut tutkimusalueen liian suppeaksi" toteaa pääoma ja päättyy siihen, että koska tämän painopisteen tu-lisi palvella "voimakkaan ja kil-pailukykyisen kansantalouden luo-misessa" olisi rahat parasta panna

yritysten R&D-hommiin, eli "tut-kimuslohkoihin": "voimavarat ja niiden kehittäminen, tuotantopro-sessi ja tuotteet sekä teknologia".

"Demokratiaan ja tasa-arvoisuu-teen" (P4) suhtaudutaan arvokkaan arvovapaasti: olisi tutkittava "mitä käsitteet demokratia ja tasa-arvoisuus toimivassa ja kehittyvä-sä yhteiskunnassa sisältävät".

Kansanterveyden tutkimiseen (P1) suhtaudutaan melko positiivi-sesti — tarvitseehan pääoma ter-vettä työvoimatarvontaa. Huolena on vain se, että yhteiskuntatieteil-jät sotkevat tämän(kin) alueen, niinpä yhteiskuntatieteille määri-tellään passiivinen osa: "poikki-tieteelliset" impulssit tulokoon vain lääketieteen puolelta.

"Työsuojelututkimus" (P5) on saanut laajimman käsittelyn. En-sinnäkin pääoma olisi halunnut laajemman tutkimusalan, jossa ol-taisiin tutkittu "työelämää säätele-vää normistoa", "konfliktitilantei-ta" ym. industrial relations-tutki-musta. Toisaalta "työsuojelututki-muksen kehittämissuunnitelmassa on sekoitettu keskenään työsuojelu-tutkimus ja yhteiskuntapolitiikka" — työsuojelu on käsitely liian laa-jaksi ("yhteiskunnalliseksi"); työ-suojelututkimus ei saa olla "yhteis-kuntatutkimusta". Työsuojelu näyt-tää olevan osa tuotekehittelyä; se on tekniikkaa ynnä vähän lääke-tiedettä. Sillä ei ole mitään teke-mistä "yhteiskunnan" kanssa.

"Ympäristönsuojelua sekä luon-nonvaroja ja ympäristöä säästä-vien menetelmien ja tuotteiden ke-hittämistä koskevaa tutkimusta" (P3) pääoma periaatteessa kannat-taa. Sitä vain harmittaa se, että "ympäristönsuojelusta on tullut muotisana, joka yhdistetään usein tieteelliseen tutkimukseen rahoituk-sen helpottamiseksi, koska kukaan edistykseksi ajatteleva ei voi asennoitua kielteisesti ympäristö-tutkimuksiin tulematta leimatuksi ympäristönsuojelun vastustajaksi" —